

BOLA ESHITUV QOBILIYATI (SLUX) VA OVOZINI RIVOJLAN TIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Denov Tadbirkorlik Pedagogika Instituti

“Maktabgacha ta'lim” kafedrasi o'qituvchisi

Gadoyeva Muborak Jumaqulovna

Musiqiy ta'lim yo'nalishi I-kurs talabasi

Mengortiqova Dilso'z Abdullayevna

Annotatsiya: Ushbu maqolada Bolaning eshituv qobiliyatini hamda ovozini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari va uslubiy jihatlari haqida so'z boradi. Bolalar uchun eshitish qobiliyati (slux) va nutqni rivojlantirishning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilardan iborat: eshitish va nutqni birgalikda rivojlantirish, har bir bolaning individual ehtiyojlariga moslashish, hamda muntazam va o'yin usulida mashqlar o'tkazish. Bu jarayonda bolaning shaxsiy xususiyatlarini, qiziqishlarini hisobga olish, atrofdagi muhitdan foydalanish, hamda nutqni va eshitishni rag'batlantiruvchi turli o'yinlar, qo'shiqlar, va hikoyalar bilan shug'ullanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: qobiliyat, musiqiy tovush, ohang, eshitish qobiliyati, uslub, ijro, ko'nikma

Аннотация: В данной статье рассматриваются особенности и методические аспекты развития слуховых способностей и голоса ребёнка. К особенностям развития слуха (слуха) и речи у детей относятся: одновременное развитие слуха и речи, адаптация к индивидуальным потребностям каждого ребёнка, а также проведение регулярных упражнений в игровой форме. В этом процессе важно учитывать личные особенности и интересы ребёнка, использовать окружающую среду, а также применять различные игры, песни и рассказы, стимулирующие речь и слух.

Ключевые слова: способность, музыкальный звук, мелодия, слуховые способности, метод, исполнение, навык.

Annotation: This article discusses the specific features and methodological aspects of developing a child's hearing ability and voice. The unique characteristics of developing children's hearing capacity and speech include the combined development of hearing and speech, adaptation to each child's individual needs, and the use of regular, play-based exercises. In this process, it is important to consider the child's personal characteristics and interests, make use of the surrounding environment, and engage in various games, songs, and stories that stimulate speech and hearing.

Keywords: ability, musical sound, tone, hearing ability, method, performance, skill.

Eshituv qobiliyatini rivojlantirish

- **Sog'lom rivojlanish davri:**

Bolaning eshitish qobiliyati tug'ilgan kundan boshlab rivojlanadi va bu jarayon davom etadi. Bolaning eshitish qobiliyatini rivojlantirish uchun unga turli tovushlarni eshittirish kerak.

- **Ovozlar bilan tanishish:**

Bola uchun turli xil tovushlar, masalan, musiqiy sozlar, hayvonlar ovozi, tabiat tovushlari va boshqa tovushlarni eshittirish muhimdir.

- **Ovozni ajratishni o'rganish:**

Bola turli tovushlarni farqlashni va ularni nomlashni o'rganishi kerak.

- **Eshituv qobiliyatini tekshirish:**

Agar bolaning eshitish qobiliyatiga shubha bo'lsa, uni mutaxassisga tekshirtirish kerak.

Nutqni rivojlantirish

- **Sog'lom rivojlanish davri:**

Bolaning nutq qobiliyati ham tug'ilgan kundan boshlab rivojlanadi. Uni rivojlantirish uchun bolaga ko'p gapirish, turli xil so'zlarni aytish va unga ko'proq gapirishga imkoniyat berish kerak.

- **Nutqni rag'batlantirish:**

Bolaga sharoit yaratish orqali, masalan, turli xil so'zlarni aytish, savollar berish va unga javob berishga imkoniyat berish orqali uni rag'batlantirish kerak.

- **O'yin va qo'shiqlar:**

Bolaning nutqini o'yinlar, qo'shiqlar, va hikoyalar orqali rivojlantirish mumkin.

- **Muntazam rivojlanish:**

Bolaning nutqini muntazam ravishda rivojlantirish kerak, chunki bu jarayonni ko'p o'yinlar bilan, hamda turli xil so'zlarni aytish va unga javob berishga imkoniyat berish orqali amalga oshirish mumkin.

Ushbu jarayonda e'tibor bering:

- **Muntazamlik:**

Bolaning eshitish va nutq qobiliyatini rivojlantirish uchun har kuni muntazam mashqlar o'tkazish kerak.

- **O'yin usuli:**

Bola uchun qiziqarli va o'yin usuli bilan shug'ullanish kerak, shuning uchun u zerikmasin.

- **Individual yondashuv:**

Har bir bola individual va uning shaxsiy ehtiyojlari va qobiliyatlariga e'tibor berish kerak.

- **Sabr va mehribonlik:**

Bolaga sabrli bo'lish va uning rivojlanishiga g'amxo'rlik qilish kerak.

Bolalarda musiqiy qobiliyatni shakllantirishda eshituv qobiliyati va ovozini rivojlantirish muhim masalalar hisoblanadi. Bolaning eshituv qobiliyatini hamda ovozini rivojlantirish jarayonlari oddiydan murakkabga qarab o'zgarib boruvchi mashqlar asosida shakllantiriladi. Bolalarda musiqiy tovushlarni idrok etish

muhimdir. Qo'shiq - tovush hosil qilishning murakkab jarayonlaridan biri bo'lib, asosan ovoz va eshituv organlarining mujassamlashuvi hisoblanadi. Ya'ni eshituv apparati hamda qo'shiqchilik ovozining o'zaro bog'liqligidir. Eshituv qobiliyatining takomillashuvi - bolalarning kichik yoshidan boshlab rivojlanadi. Ular musiqa o'qituvchisi yoki o'qiyuvchi kuylab bergan qo'shiq, kuy yoki ohangni eshitadilar va shundayligicha kuylashga harakat qiladilar. Kichik yoshdagi bolalar uchun 2-3 ta nota oralig'idagi qo'shiqlarni tanlash ijro ettirish maqsadga muvofiqdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarda ovoz apparati hali mukammal rivojlanmagan, ya'ni tovush paylari rivojlanmagan, nozik, nafas kuchsiz bo'ladi. Bola fiziologik rivojlangani sari organizm va qo'shiqchilik organlari ham rivojlanib boradi. Maktabgacha yoshdagi bola ovozi yetarli darajada yorqin va tiniq bo'lmaydi. Bu muammolar ustida ko'pgina tadqiqot ishlari olib borilgan. Bolaning ovoz xususiyatlari, ularning diapazoni imkoniyatlari haqida N.D.Orlov, E.I.Almazov, N.A.Metlov, N.A.Vetlugina, A.D.Voinova, R.T.Zinichlar izlanishlar oli borgan. Ular o'z ilmiy ishlarida "bolaning tabiiy ovozi re 1 - si 1, ya'ni undan yuqori va pastki notalarni bola kuylaganda tovush zo'riqishi va uni siqib kuylashi mumkin. Bu bolalarning tovush paylarining shikastlanishiga olib kelishi mumkin". Bu muammolarga yo'l qo'ymaslik uchun aniq maqsadga yo'naltirilgan va puxta o'ylab chiqilgan qo'shiqlar tanlanishi kerak. Bunda asosiy e'tiborni qo'shiqchilik diapazoniga qaratish lozim. Bolalarga qo'shiq o'rgatayotganda va repertuar tanlaganda nimalarga e'tibor berish kerak degan haqli savol paydo bo'ladi. Har bir qo'shiq ma'lum pedagogik maqsadlarni amalga oshirishi, qo'shiq diarazoni bolalar ovoziga mosligi, badiiy g'oyaviy mazmuni, bolalar dunyoqarashi va yoshiga mos bo'lishi kerak. Qo'shiqlarni tanlash ya'ni repertuar shakllantirishda quyidagi talablarga amal qilish tavsiya etiladi: 1. Qo'shiqni tarbiyaviy ahamiyati, g'oyaviy mazmuni, musiqiy tuzilishi va xarakterining bolalar yoshiga mosligi. 2. Qo'shiq matnining osonligi, badiiy yuksakligi, bolalarning lug'at boyligiga mosligi va ularning nutqini va tafakkurini o'stirish uchun xizmat qilishi. 3. Qo'shiq ohangi, uning xarakteri (xushchaqchaq, quvnoq, marsh, mungli, g'amgin, bayramona,

ko'tarinki ruhda), lad va tessitulasi, ovoz diapazoni bolalar yoshiga mos bo'lishi. 4. Qo'shiqning badiiy xususiyatlari va ifodaviyligi, bolalar idrokiga mosligi, garmonik tuzilishi va ohangdoshligi. 5. Qo'shiq shakli (1, 2 qismli yoki kuplet shaklida tuzilganligi) naqoratning mavjudligi. Tanlangan qo'shiqni bolalarga qisqa, mazmunli, obrazli, qiziqarli hikoya qilib berish. Qo'shiq mazmunidagi axloq-odob, tabiatni asrash, vatanparvarlik, mehrmuhabbat, do'stlik haqidagi g'oyalarni bolalar ongiga singdirib, ularda qiziqish uyg'otish kerak. Kichik yoshdagi bolalar uchun tavsiya etiladigab badiiy qo'shiqlar sirasiga D. Omonullayevaning "Diloromning qo'shiqi", "Buvijonirm", "Aziz bo'ston - O'zbekiston", "Navro'zirm", "O'zbekiston Vatanim manirm"; N. Norxo'jayevning "O'ynasang-chi tipratikam", "Kapalak va kamalak", "Kakligim", "Navo'zim - sho'x sozim", "Salom bergan bolalar", "Buvijonim yaxshisiz"; A. Mansurovning "Muzqaymoq", "Vatanginam"; F. Nazarovning "Inoq o'ynaymiz", "Qish chog'lari" va boshqa kompozitorlarning qo'shiqlari bolalar ijodiyotida so'nmas iz qoldirib ularning badiiy tarbiyasi va didini o'stirishga yordam beradi. Qo'shiqni o'qiyuvchi ifodali qilib ijro etib beradi. Qo'shiq mazmuniga mos tasviriy san'at qo'shiq mazmuniga va tuzilishiga xos savol-javoblar qilib, qo'shiqni musiqiy jummalarga bo'lib o'rgatadi. So'ngra qo'shiq mazmuniga mos musiqiy-ritmik harakatlar bilano'rgata boshlaydi. Matn va ohang talaffuzining aniqligi ma'lum me'yorga tushgandan so'ng, qo'shiqning badiiy ijrosiga erishiladi. Qo'shiqni vaqti-vaqti bilan sayr vaqtida, mashg'ulotdan-mashg'ulotga qadar takrorlab kuylab turish lozim, aks holda uning matni bolalar xotirasidan ko'tariladi va unga nisbatan qiziqish susayadi. Bolalar mashg'ulot davomida toliqmasliklari uchun qo'shiq o'rgatish shakllari o'zgartirilib turilishi maqsadga muvofiq. Masalan: guruhlariga bo'lib o'rgatish; yakkaxon va guruh jo'rligida; musiqiy harakatlar yordamida amalga oshirilib, qo'shiq matniga mos raqs elementlarini o'ylab topish va ijro etish yaxshi samara beradi. Qo'shiq mukammal o'rganilgandan so'ng, ularning qiziqishi yanada ortadi. Shuningdek, mashg'ulot shakllarini o'zgartirilib turish ham mashg'ulotlarda bolalarning zerikishini oldini olib, qiziqishini kuchaytiradi. Yil davomida bolalar 10-12ta qo'shiq o'rganishlari

ko'zda tutiladi. Bunga erishish uchun qo'yiladigan vazifalar: - bolalarda sof intonatsiya va qo'shiqchilik malakalarini shakllantirish; - bolalarga yakka va o'qiyuvchi bilan qo'shiq kuylash, a'kapella tarzida ijro etish; - musiqiy eshituv qobiliyatini, kuyning balandligi, ularning uzunligi, kuyning - yo'nalishi, o'zini eshita olishi, ijro vaqtida o'zining xatolarini eshita olishini rivojlantirish; - ovoz rivoji, tabiiy ijroga erishish; - bolalarda ijodkorlik malakalarini rivojlantirish, ular ijro etgan qo'shiqlarini xor ovozlar va o'yinlarda qo'llash. Bola to'g'ri kuylashi uchun qo'shiqchilik, vokal-xor malakalarini shakllantirish kerak. Qo'shiqchilik malakalari - bu to'g'ri holatda kuylash. Qo'shiq kuylash jarayonida gavgani to'g'ri tutish, stul orqasiga suyanibroq o'tirishi kerak. Qo'llar esa tizzaga qo'yiladi. To'g'ri kuylash uchun vokal malakalarini o'zlashtirish muhim. Vokal malakalari ovoz hosil qilish, nafas va diktsiyani o'z ichiga oladi. Nafas qisqa, yengil va shovqinsiz bo'lishi kerak. So'zlar aniq va burro talaffuz qilinadi. Kuylash malakalari qo'shiq yodlash va o'rgatish jarayonida rivojlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. S.I.Musabekova. «Musika tarbiyasi», Toshkent, 1973. 2. A.Lugovskaya. «Ritmicheskiy uprajneniya igri i plyaski», Moskva, 1991
3. R.Rahimova. «Tarbiyachiga 1001 maslahat», Toshkent, 2007.
4. A.Rahimov. «Uchinchi ming yillikning bolasi», Toshkent, 2002.
5. P.Yusupova. «Maktabgacha tarbiya pedagogikasi», Toshkent, 1993
6. Гапуров, М. К. (2017). Вклад Амира Темура в развитие социально культурной жизни Востока. In СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: ВЕКТОРЫ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИХ И ПРАКТИЧЕСКИХ ПЕРСПЕКТИВ (pp. 69-73).
7. Гапуров, М. К. (2017). Использование научного наследия ученыхмудрецов в музыкальном образовании. ББК 71.0 Я41, 43.

8. Muydinov, F. (2022). Methodological Recommendations in Mastering the Nay Musical Instrument. INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EDUCATION, 1(5), 218-220.
9. O'G, M. Y. F. N. (2022). MILLIY MUSIQA CHOLG 'ULARI VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 1(Conference DSMI), 207-210.
10. Abdurahimov, A. M. (2022). Considerations of Oriental Scientists on Musical Instruments. Nov-2022.
11. Yuldashev, A., Azizov, S., & Boboyev, V. (2021). A LOOK AT THE GENRE OF UZBEK FOLK MUSIC. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PEDAGOGICS, 2(10), 226-232.
12. Юлдашев, С., & Азизов, С. (2022). ХАЛҚ ОҒЗАКИ ИЖОДИ СЎЗ САЊАТИ. Oriental Art and Culture, 3(1), 726-734.

